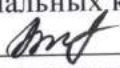
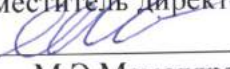

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Дагестан
Управление образования
Администрации МР "Магарамкентский район"
МКОУ «Бут-Казмалярская СОШ»

Рассмотрено
на заседании МО учителей
начальных классов

Руководитель МО
А.К. Исмаилова
Протокол №01 от «24»08.2023г

Согласовано
Заместитель директора

М.Э.Мамедяров

Утверждено
Директор МКОУ
«Бут-Казмалярская СОШ»
Г. С.
Абдуллаев
Приказ № 55 от
«28» .2023г.

Рабочая программа
по
РОДНОМУ ЯЗЫКУ
(Лезгинский)
для 3Б класса

Учитель: А.К. Исмаилова

ГЪАВУРДА ТВАДАЙ ЧАР

«Лезги чӀал» учебный предметдин тахминан рабочий программа сифтегъан умуми образованидин рекъяй Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин (ФГОС), сифтегъан умуми образованиди гун гуьзлемишзавай Истемишунрин бинедаллаз туйкӀурнавайди я.

«Лезги чӀал» учебный предмет чирун аялар чӀалан кьурулушдихъ ва адан правилаирихъ галаз танишаруналди, гъа чӀалал рахаз алакьунин чарасуз вердишвилер кутуналди сергьятламиш жезвач. И предметди школьникдик вич уьлкведин гражданин тирди чирунин, адан дуьньядиз килигунин тегьер арадал гьунин карда, чирвилер къачуз, вичин кӀвалах тешкилиз алакьунин, гьвечӀи классра кӀелзавай аялриз ахлакьдинни образованидин тербия гунин карда важиблу роль кьугьвазва. «Лезги чӀал» учебный предметди Дагьустандин чӀалариз ва культурадиз талукь майдандин садвилин ва жуьреба-жуьрвилин гьакьиндай, чӀал милли къанажагьдин асул бине тирдан гьакьиндай сифтегъан чирвилер гунин рекъяй, рахунин ва кьхинин чӀал гегьеншарунин, масадахъ галаз рахунин алакьа хуьз алакьунин мумкинвилер гегьеншарун; ахлакьдинни гуьзелвилиз кьимет гуз алакьунин гьиссер мягькемарунин ва яратмишунин кӀвалахдал машгьул хьунин алакьунар гегьеншарунин рекъяй еке везифа тамамарзава.

Школада лезги чӀал чирунихъ гьам практикадин, гьам илимдин жигьетдай еке метлеб ава. Школадиз сифте кьезвавай аялдиз дидедин чӀал чизва, ада вичин рахунра чӀалан гьазур формаяр ишлемишзава. Вич элкьуьрна кьунвай тӀебиатдинни яшайишдин винел ада тухванвай гуьзетунар, адан фикирда дидед чӀалан гафарин, ибарайрин кӀалубда гьатнава. Школада кӀелунин нетижада абур мадни вилик фида. Лезги чӀал чирунин кӀвалах грамматикадай дерин чирвилер гунин, аялрин чӀал девлетлу авунин, гафарин къадар артухар авунин, кьхинра ва рахунра ачухдиз жуван фикирар лугьунин вердишвилерни алакьунар кутуниз табиарун лазим я. Гьелбетда, гъа са вахтунда аялриз тербия гунин месэлаярни рикелай ракъурна виже кьведач. Дерин чирвилер гунихъ галаз сад хьиз, дидед чӀал чирунин карда аялар жуван халкъ ва хайи Ватан кӀан хьунин, амай вири халкъариз гьуьрмет авунин руьгьдаллаз тербияламишун лазим я. Сифтегъан классра дидед чӀал чирунихъ еке метлеб ава. Ада сифтегъан классра кӀелзавай аялрин акьул тамам хьуниз ва еридин жигьетдай агалкъунар цӀийи дережадиз хкажунин карда кумек гузва. Сифтегъан школада къазанмишай вири чирвилер мягькем дибдиз элкьезва, ада гьар са кӀелзавай аялдиз школадин юкъван звенода кьезвавай тарсар агалкъунралди чирдай мумкинвал таъминарунин мураддалди кӀелиз, кхьиз, ачух чӀалан, зегьметдин вердишвилерин бинеяр кутаз кумек гуда. И чирвелер гележегдин уьмуьрдани лазим авайбур жезва.

Сифтегъан классра дидед чӀал ихьтин *мурадар* кьилиз акьудун патал чирзава:

- лезги чӀалан муаллим хайи чӀал чирунив ихьтин кьилин мурад рикле аваз эгечӀна кӀанда: аялар Ватан, хайи чил, халкъ кӀан хьунин ватанпересвилин руьгьдалди тербияламишун;
- школада гьвечӀи классра кӀелзавай аялри дидед чӀалан илимдикай лазим къадарда чирвилер къачуна кӀанда, халкъдин уьмуьрда чӀалан метлебдикай, дидед чӀал вилик финикай,

адан кӀел-кхӀин арадиз атуникай, милли культура виниз тир дережайриз хкаж хьуникай, лезги чӀала Дагъустандин маса чӀаларин арада къазвай чкадикай, урус чӀалан таъсирдикай малуматар чир хьун лазим я;

— аялрин рахунар девлетлу ва гегьеншарунин, гьалатӀар квачиз дуьз кхьиз чирунин винел кӀвалахун. И чирвилер вири чеб-чпихъ галаз кӀевелай алакӀада аваз гун;

— лезги чӀалан тарсара аялар дидед чӀалан илимдин жигьетдай сифтегьан чирвилерин гьавурда хьун: фонетикадин (сесерин жигьетдай чӀал туькӀуьр хьунин), графикадин, лексикадин (чӀала авай вири гафарин), морфемикадин, морфологиядинни синтаксисдин; чӀалан къилин уьлчмейрикай чирвал хьун, абурун лишанар ва ишлемишунин къетӀенвилер фикирдиз гьун; рахунра лезги литературный чӀалан къайдайрикай менфят къачуз хьун (орфоэпиядин, лексикадин, грамматикадин, орфографиядин, кхьинра живи ял къунин лишанар эцигун гьа лишанар эцигунин къайдаяр) ва чӀалан адет хьанвай къайдаяр;

— лезги халкъдин арада важиблу алакӀадин алат тирди чир хьун, кӀелзавайбуровай лезги чӀалалди чпин фикирар ачухдиз лугьуз хьун, литературный лезги чӀалалди савадлудаказ рахаз ва кхьиз, гаф вичин чкадал кутугайвал ишлемишиз чирун ва вердишарун.

Тахминан рабочий программа арадал гьунин метлеб – им сифтегьан классрин муаллимдиз методикадин рекьяй «Лезги чӀал» программа арадал гьуниз куьмек гун я, чебни Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин бинедаллаз туькӀуьрнавайбур хьун лазим я.

Тахминан рабочий программади муаллимдиз ихьтин мумкинвилер гуда:

1) лезги чӀалан тарс кӀиле тухудайла, цӀийи къайдадин эгечӀунин тегьердикай менфят къачуналди личностдин (хуси) метапредметдин арада авай алакӀайрин ва предметдин нетижаяр кӀиле тухун, Гьукуматдин федеральный образовательный

стандартрин бинедаллаз сифтегьан классра чирвилер гунин къайдайра къалурнавайвал;

2) «Лезги чӀал» учебный предметдин гьар йисан чирвилер къачунин къайда тайинарун ва планламишнавай чирвилерин нетижайрин туькӀуьр хьунин тегьер (къурулуш) къалурун, Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрал, сифтегьан классра чирвилер гунин программадал бинеламиш хьана;

3) календардинни тематикадин планирование, гьар са классдин хусивилер ва къетӀенвилер фикирда къуна, меслят къалурнавай паюниз/темадиз талукьарнавай вахт ишлемишна, арадал гьун.

«Лезги чӀал» учебный предметдин тахминан рабочий программа

Гъавурда твадай чарчикай, чирзавай тарсунин метлеб ачухаруникай, тарсунин умуми характеристикадикайни нетижайрикай ва тематикадин планированидикай ибарат я. Гъавурда твадай чарчи предмет чирунин умуми мана-метлеб ачухарзава, аялрин фагъум-фикир авунин алакьунар вилик тухун малумарзава; учебный пландин кьурулушда лезги чӀалан ва литературадай клелунин чка тайинарзава, арадал къвезвай нетижаяр ва тематикадин планированидин кьурулуш ачухарзава.

Чирунин мана-метлеб рахунин кӀвалахдин жуьрейрикай ибарат я. Абурук: яб акалун, рахунар, клелунар, кхьинар ва мсб. акатзава. Вири и къайдаяр сифтегъан классрин ученикрив къадайвал ганва.

Нетижайрик личностдин (хсуси) нетижаяр, метапредметдин арада авай алакьайрин нетижаяр ва гьакӀни сифтегъан классра клелзавай аялрин гьар йисан предметрин нетижаяр акатзава.

Тематикадин планированида вири паярин программадин манадин гьал къалурзава, ийизвай кӀвалахдин лишанар, лайихлувилер ва кимивилер ачухарзава, гьар са раздел ахтармишдайла ишлемишна кланзавай методрикай ва клалубрикай рахазва. Ибурун жергедай яз, тематикадин планированида чара тир (дифференцированный) чирвилер тешкил авунин къайдаярни ганва.

Программади ахтармишна кланзавай материалдин къадар гьар са классдиз тайинарда, курсунин паяр ва темаяр чирун патал тахминан сятерин къадар гуда ва гьакӀни меслят къалурнавайвал галай-галайвал сад-садан гуьгьуьналлаз чирна кланзавай темаяр, сифтегъан классрин школьникрин дуьз фикирунрин истемишунрив ва къатӀунривни яшдив къурвал къалурнава. Алай девирдин школада кьиле физвай дегишвилери клелзавай аялар датӀана вилик тухунин месэла кьилинди яз тайинарзава ва са гьи дережада ятӀани аялрин, муаллимдин, школадин азадвал фикирда къазва. Иниз килигна тахминан рабочий программади муаллимриз сергьятар гегьеншарзава яратмишунин рекьай сифте кьил кутадай бажарагъвал гузва, абуруз чпиз хьсан акур учебный план, программа, учебный пособиар, методический пособиар, чирвилер гунин къайдаяр ва рекьер хкъадай мумкинвилер жезва.

Сифтегъан школада «Лезги чӀал» чирун патал 288 сят чара авунва.

- 1 – классда – 84 сят: абурукай 69 сят клелиз-кхьиз чирунин девирдиз (гьафтеда 3 сят, 23 клелунин гьафте), 15 сят «Лезги чӀал» учебный предметдиз (3 сят, 5 клелунин гьафте) ганва.
- 2 – 4 классра – 204 сят: гьар са классда – 68 сят (гьафтеда 2 сят, гьар са классда 34 клелунин гьафте) тухуда.

3 – КЛАСС

Чалакай умуми малуматар.

Лезги чал лезги халкъдин хайи чал я. Чал хирунин къайдаяр: анализ, лингвистикадин эксперимент. 2 - классда келай материал тикрарун.

Гаф, текст ва предложение рахунрин улчмеяр я. Затлар, затларин лишанар ва гьерекаатар къалурдай гафар.

Сесер ва гьарфар. Ачух ва ачух тушир сесер. Къуша сесер къвезвай гафар. Лабиал сесер, абур сивяй дуъз акъудун.

Предложение. Алакълу ибара

Мана-метлебдиз килигна простой предложенийрин жуъреяр: хабардин, суалдин ва буйругъдин. Эвер гунин предложение. И жуърейрин предложенияр туькълурун. Предложенийрин эхирда эцигдай пунктуациядин лишанар.

Предложенидин къилин членар: подлежащее ва сказуемое.

Предложенидин къвед лагъай дережадин членар (чеб-чпивай чара тавуна).

Предложенида гафарин арада алакъла.

Гегъенш ва гегъенш тушир предложенияр.

Простой ва сложный предложенияр.

Предложенидин эхирда пунктуациядин лишанар.

Алакълу ибара (гафарин жуътер).

Алакълу ибарада къилин ва табий гафар. Суалрин куьмекдалди алакълу ибарада ва предложенида гафарин арада алакъла.

Гаф. Гафунин туькълур хьун

Мукьва гафар. Гафунин туькълур хьун. Диб ва эхир, дувул, суффикс, префикс. Гафунай дувул, префикс ва эхир чара авунин регъят дуьшуйшар (гуьзетунар). Са дувулдин гафар жагъуриз алакълун. Суффиксринни префиксрин куьмекдалди цийи гафар туькълурун.

Лексика

Гафунин лексикадин мана (умуми малуматар). Са мана ва гзаф манаяр авай гафар. Гафунин асул ва куьчурмишнавай манаяр. Синонимар.

Антонимар.

Чалан паяр

Существительнидикай,

прилагательнидикай,

глаголдикай,

числительнидикай, наречидикай¹, тварціэвезрикай² умуми малуматар.

Существительное. Существительнидин мана-метлеб.

Существительнидин суалар ва предложенида адан везифаяр. Хас ва умуми существительнияр. Хас тварарин кыле чѣхи гьарф. Существительнидин теквилин ва гзафвилин кьадар. Существительнияр кьадарриз дегиш хьун. Существительнидин падежар. Существительнияр дибдин падежриз дегиш хьун. Мукьва ва акси (синонимар ва антонимар) метлебар авай существительнияр чѣла ишлемишун.

Прилагательное. Прилагательнидикай мана-метлеб. Прилагательнидин суалар ва предложенида адан везифаяр. Мукьва ва акси метлебар авай прилагательнияр (синонимар ва антонимар) чѣла ишлемишун.

Прилагательнийрин теквилин ва гзафвилин кьадар. Прилагательнияр кьадарриз дегиш хьун. Прилагательнияр дибдин падежриз дегиш хьун.

Числительное. Числительнидин мана-метлеб. Предложенида адан везифаяр. Кьадардин ва кьайдадин числительнияр. Бязи числительнияр дуьз кхьин.

Тварціэвезар. Ксарин ва суалдин тварціэвезрикай (вуж? вуч?) умуми малумат. Ксарин ва суалдин тварціэвезар дибдин падежриз дегиш хьун ва падежрин эхирар дуьз кхьин.

Глагол. Глаголдин мана-метлеб ва адаз кьведай суалар. Предложенида глаголдин везифаяр. Глаголдин мураддин форма. Глаголдин инкарвилин форма (умуми малуматар). Глаголдин вахтар. Гилан вахт. Алатай вахт.

Кьвезвай вахт. Глаголрин вахтарин эхирар дуьз кхьин.

Алакьалу чѣл

Рахунар. Инсанрин яшайишда рахунрин метлеб.

Текст. Текст паяриз паюн ва абуроз кылер гун. Сюжет авай текстинин план туькӀуьрун (муаллимдин куьмек галаз). Текстинин паярин ва я предложенийрин арада тварціэвезрин, союзрин, *ахпа, са сеферда, садлагьана, килигайтӀа* ва ихьтин маса гафарин куьмекдалди алакьаяр тайинарун.

Текстинин кылин фикир тайинарун. Текст туькӀуьр хьунин схема: *сифте кыл, кылин пай, эхир.*

Изложенидиз ва сочиненидиз план туькӀуьрун (вири классди санал ва гьарда вичи-вичиз).

Классди санал ва гьарда вичи-вичиз туькӀуьрнавай пландай изложение (тамам, куьруь) кхьин.

Жуван уьмуьрдай, шикилдай, кылил атай са дуьшуьшдай сочинение кхьин.

Кагъаз кхьин. Рахунар хьсанарун, хуралай ва кхьена тебрик ийиз чир хьун.

¹ Наречидикай чирвилер йисан кьене гуьзетуналди кыле тухуда.

² Тварціэвездикай чирвилер йисан кьене гуьзетуналди кыле тухуда.

Эдеблу рахунар. Тлалабун, тавакьу къалурдай гафар ишлемишун.

Гъил къачун тлалабдайла, ишлемишдай гафар ва ибараяр.

«Лезги чIал» учебный предметдин мана ва аялри пуд лагъай классда тухудай универсальный учебный гьерекатар.

Чирвилер гудай (познавательный) универсальный учебный гьерекатар:

Базадин логикадин гьерекатар:

- жуьреба-жуьре чIалан паярин грамматикадин лишанар гекъигун;
- текстинин тема ва къилин мана гекъигун;
- текстерин жуьреяр гекъигун (хабардин, шикил чIугунин, фикирар лугьунин); дуьз ва куьчуьрмишнавай гафарин манаяр гекъигун;
- гафунин паяр: дувул, эхир, суффикс, префикс, диб гафара чара ийиз чир хьун;
- чIалан паяр чара ийиз ва абурун грамматикадиз талукь лишанар (къадар, падеж, вахт) тайинарун;
- предложение членриз (къилин ва къвед лагъай дережадин членар жагъурун, суалрин куьмекдалди абурун арада алакъаяр тайинарун) чара авун.

Базадин ахтармишунрин гьерекатар:

- теклифнавай пландин асасдалди чIалан уьлчмейрал (гаф, предложенидал, текст) гуьзетунар тухун;
- муаллимдин куьмекдалди мурад-метлеб куьрелди ва ачухдиз лугьун, текстинин дегишвилер планламишун; – гуьзетунин кIвалахда жуван фикирар лугьун;
- теклифнавай пландай лингвистикадин рекъай четин тушир гъвечIи ахтармишунар тухун, теклифнавай пландай проектдин тапшуругь тамамарун; – текстерин къетIенвилерикай нетижаяр хкудун;
- ганвай шартIара текстинихъ къадай (теклифнавай критерийрин бинедаллаз) жуьре хкъагьун.

Информациядихъ галаз кIвалах:

- гъвечIи ахтармишунар къиле тухудайла, информация атанвай источник (чешме) хкъагьун;
- учебный задачихъ галаз къведайвал текстинин, графикадин ва сесинин информация анализ авун;
- чIалан уьлчмейрикай гуьзетунрин нетижайра информацияр гудайла, жува-жуваз схемаяр ва таблицаар туькIуьрун.

Коммуникативный универсальный учебный гьерекатар:

Рахунар:

- эцигнавай задачади хъ галаз къведайвал рахунар хъсанарун;
- сивин ва кхьинрин текстер (хабардин, лугьунин, шикилар члугунин) туьклубрун;
- тамамарнавай проектдин тапшуругъдин, гъвечи ахтармишунин ківалахдин, десте (групповой) ківалахдин нетижайрикай, гуьзетунрикай;
- десте (групповой) ківалахрин нетижайрикай са гъвечи сегне гъазурун, тамамарнавай проектдин тапшуругъдин, гъвечи ахтармишунин ківалахдин гуьзетунар кьиле тухун;
- сивин ва кхьинрин текстер, эдеблу рахунар, тїалабун, тавакьу, разивал къалурдай гафар ишлемишун.

Регулятивный универсальный учебный гьерекатар:

Жува-жуваз тешкилун:

- орфографиядин задачайрин гьаларин гьерекатар планламишун; — хкянавай гьерекатрин галай-галайвилер дуьз эцигун.

Жув контролдик хьун:

- лезги члалай тапшуругъар тамамардайла, агалкьунрин хьунин/тахьунин себебар тайинарун;
- лезги члалай тапшуругъар тамамардайла, муаллимдин куьмекдалди хьунин/тахьунин агалкьунрин себебар тайинарун;
- муаллимдин куьмекдалди члалан паяр тайинардайла ва абурун грамматикадиз талукь лишанар разбор ийидайла, чин къачуна ва диктовкадалди кхьидайла, жуван учебный гьерекатар корректировать авун.

Санал ківалахун:

- теклифнавай чешнейрикай даях кьуна проектдин тапшуругъар санал тамамарун;
- ківалах санал тамамардайла, вирида санал веревирд авун, санал меслятдал атун;
- жуьреба-жуьре ківалахар тамамариз гъазур хьун: регьбервилин, табийвилин, масадалай аслу тушир, тешкиллувилин алакьунрин умуми агалкьунар къалурун.

ПРЕДМЕТДИН НЕТИЖАЯР

3– КЛАСС

Йисан эхирда пуд лагъай класс кутьягъзавай аялриз ихътин чирвилер, алакьунар ва вердишвилер хьун лазим я:

- гафунин паяр: эхир, суффикс, префикс, диб чир хьун;
- са дувулдин гафар чир хьун;
- члалан паяр: существительное, прилагательное, числительное, тварциэвезар, глагол чир хьун, грамматикадин лишанар тайинарун; — предложенидин членар: кьилин (подлежащее ва сказуемое) жагъуриз хьун;
- предложенидин кьвед лагъай дережадин чара ийиз хьун;
- гуьрчег хатларалди чин къачуна ва диктовкадалди (40-50 гаф) клелай орфограммаяр квай текст савадлудаказ кхьиз;
- фонетикадиз талукъ разбор ийиз: гафар слогриз пайиз, ачух ва ачух тушир сесер жагъурна, ударение къвезвай слогар тайинариз, гафуна сесерин ва гьарфарин къадар тайинариз;
- туьклуьр хьуниз килигна гафар (дувул, суффикс, префикс, эхир чара ийиз) разбор ийиз чир хьун;
- члалан паяр чара ийиз ва абурун грамматикадиз талукъ лишанар (къадар, падеж, вахт) тайинарун;
- предложенида гафарин арада алакъаяр тайинариз ва алакълу ибараяр чара ийиз;
- предложение членриз (кьилин ва кьвед лагъай дережадин членар жагъурун, суалдин куьмекдалди абурун алакъаяр тайинарун) разбор ийиз;
- гегъенш ва гегъенш тушир предложенияр чара ийиз;
- гегъенш тушир предложенияр гегъеншар ийиз алакьун; гегъенш предложенияр гегъенш тушир предложенийриз элкьуьриз хьун;
- атанвай темадай гьалатлар жагъурун ва абур туьклуьр хьувун;
- текстерин жуьреяр чир хьун; текстинин тема тайинарун, ам паяриз паян, адаз кьил гун;
- текстинин кьилин мана тайинарун;
- текстиниз план туьклуьрун; текстина ганвай пландай текст туьклуьриз алакьун;
- вирида санал туьклуьрнавай пландай 50-60 гаф авай текстинай изложение ва сочинение кхьиз алакьун.

3 КЛАСС (68 сят)

№ п/п	Тема, курсунин раздел	Программадин мана	Чирвилер тешкилунин къайдаяр ва формаяр Аялдин ківалахдин характеристика
1	<p>2 - классда келай материал тикрарун (5 сят)</p>	<p>Гаф, текст ва предложение рахунрин улчмеяр я. Затлар, затларин лишанар ва гьерекатар къалурдай гафар. Сесер ва гьарфар. Ачух ва ачух тушир сесер. Къуша сесер къвезвай гафар. Лабиал сесер, абур сивяй дуъз акъудун. <i>Чал гегьеншарун.</i> Классди санал ганвай шикилдай са гъвечи суъгьбет туькльурун.</p>	<p>Текст ва предложение, текст ва манасуз предложенийрин кватал чеб-чпивай къатуниз хьун. Текстинин тема ва къилин фикир тайинарун. Ганвай текстиниз твар гун ва текстинин мана ганвай тварцяй тайинарун. Текстинин паяр чара авун. Текстинин жуьреяр къатуниз хьун: хабардин, шикилар лугьунин, фикирар лугьунин. Текстинин жуьре тайинарун. Туькльурнавай текст кхьин. Тексинай затлар, затларин лишанар ва гьерекатар къалурдай гафар жагьурун ва абурал суалар эцигиз хьун. Гафара сесеринни гьарфарин къадар тайинарун. Гафар слогриз паюн. Къуша сесер къвезвай гафар ва лабиал сесер дуъз лугьун ва кхьин. <i>Схемадихъ галаз ківалах: «Лезги чіалан сесер», схемадикай даях къуна чіалан сесериз характеристика гун.</i> Ганвай шикилдиз суъгьбет туькльуриз, туькльурнавай текст ахъаюн, суъгьбет авун.</p>
2	<p>Предложение. Алакьалу ибара (10 сят).</p>	<p>Мана-метлебдиз килигна простой предложенийрин жуьреяр: хабардин, суалдин ва буйругьдин. Эвер гунин предложение. И жуьрейрин предложенияр туькльурун. Предложенийрин эхирда эцигдай пунктуациядин лишанар. Предложенидин къилин членар: подлежащее ва сказуемое. Предложенидин къвед лагьай дережадин</p>	<p>Предложение гафарин кваталрикай чара авун. Мана-метлебдиз килигна предложенийрин жуьрейрин (терминар галачиз) винел гуьзетунар, текстинай абур жагьурун ва и жуьрейрин предложенияр туькльурун. Предложенийрин эхирда пунктуациядин лишанар дуъз эцигун. Предложенидин къилин членар (диб) жагьурун. Грамматикадин дибдикай царар члугун. Предложенидин къилин ва къвед лагьай дережадин членар къатуниз хьун ва чара авун.</p>

		<p>членар (чеб-чпивай чара тавуна). Предложенида гафарин арада алакъя. Гегъенш ва гегъенш тушир предложенияр. Простой ва сложный предложе нияр. Сложный предложенида пунктуациядин лишанар. Алакъялу ибара (гафарин жуътер). Алакъялу ибарада кылин ва табий гафар. Суалрин куъмекдалди алакъялу ибарада ва предложенида гафарин арада алакъя.</p> <p><i>Чал гегъеншарун.</i> Ганвай темадай формаяр дегиш хъанвай гафарикай ва гъакіни шикилдай предложенияр туькљуьрун.</p> <p>Ахтармишунин диктант.</p>	<p>Предложенида гафарин арада алакъяяр тайинарун.</p> <p><i>Тапшуругъ: Текстинай предложенийрин къадар тайинарун.</i> Гегъенш тушир предложенияр къвед лагъай дережадин членар кваз гегъеншарун. Гегъенш ва гегъенш тушир предложенияр туькљуьрун. Текстинай гегъенш ва гегъенш тушир предложенияр чара авун.</p> <p><i>Жуьтдиз ківалахун: гегъенш предложенияр гегъенш тушир предложенийриз элкьюьрун, гегъенш тушир предложенияр гегъенш предложенийриз элкьюьрун.</i></p> <p>Простой ва сложный предложенияр къатлуз хъун. Сложный предложенида пунктуациядин лишанрин гъавурда тун.</p> <p><i>Дестейрин ківалах: Къве простой предложенидикай са сложный предложение туькљуьрун.</i></p> <p>Предложение ва гафарин ибара къатлуниз хъун. Предложенида гафарин ибараяр чара авун. Ибарада суалрин куъмекдалди кылин ва табий гафар тайинарун.</p> <p><i>Жува-жуваз ківалахун: текстинай сложный ва простой предложенияр кхьин.</i></p> <p>Шикилда формаяр дегиш хъанвай гафарикай, ибарайрикай предложенияр туькљуьрун. Кылин ва табий гафар тайинарун.</p> <p>Чирвилериз къимет гун ва ахтармишун.</p>
--	--	--	--

3	<p align="center">Гаф Гафунин туклуър хьун (10 сят)</p>	<p>Мукьва гафар. Гафунин туклуър хьун. Диб ва эхир, дувул, суффикс, префикс. Гафунай дувул, префикс ва эхир чара авунин регьят дуьшуьшар (гуьзетунар). Са дувулдин гафар жагьуриз алакьун. Суффиксринни префиксрин куьмекдалди цийи гафар туклуърун. <i>Чал гегьешарун.</i> Ганвай шикилдай сочинение туклуърун.</p>	<p>Мукьва гафар жагьурун. Гафара гафунин диб чара авун. Гафунин эхир чара авун. <i>Келунин диалог: «Мукьва гафар чебчпиз квелди ухшар я? Дувул гьикI жагьурда?» мукьва гафарин винел гуьзетунар тухун.</i></p> <p>Гафуна суффиксдин ва префиксдин мана-метлебдин гьавурда тун. Гафара суффикс ва приставка чара авун. Суффиксдин ва префиксдин куьмекдалди цийи гафар арадал гьун. <i>Жува-жуваз кIвалахун: са дувулдин гафар кIватIалриз паюн. Мукьва гафар жагьурна, абурун дувулар тайинарун.</i> Са дувулдин гафар жагьурун. Гаф дегиш хьайила, суффиксда авай ачух сес дегиш жедай душуйшрин гьавурда</p>
---	---	--	--

			<p>тун. Туклуър хьуниз килигна гафар ³разбор авун. <i>Дестейрин кIвалах: жуьреба-жуьре суффиксрин куьмекдалди цийи гафар арадал гьун.</i></p> <p>Шикилдиз килигун, шикилдиз килигиз жуван фикрар лугьун, мана анализ авун, шикилдиз килигиз (муаллимдин куьмек галаз) текст туклуърун.</p>
4	<p align="center">⁸ Лексика</p>	<p>Гафунин лексикадин манаметлеб (умуми малуматар). Са мана ва гзаф манаяр авай гафар. Гафунин асул ва куьчуьрмишнавай манаяр. Синонимар. Антонимар. Словардихъ галаз кIвалах. <i>Чал гегьеншарун.</i> Ганвай текстинай сугьбет туклуърун. Изложение.</p>	<p>Текстин ганвай тийижир гафар чир хьун, словардай абурун манна-метлеб чирун. Гзаф манаяр авай гафар, дуьз ва куьчуьрмишнавай манада авай гафар чир хьун. Предложенйрай, текстинай антонимар ва синонимар жагьурун, гафариз синонимар ва антонимар хьагьун. Орфографиядин, антонимрин ва синонимрин словаррихъ галаз кIвалах авун, анай герек тир малуматар жагьурун. Синонимар ва антонимар кваз (муаллимдин куьмекдалди) ганвай шикилдай сугьбет туклуъриз. Къачур чирвилер ахармишун ва нетижайриз къимет гун.</p>

³ Лексикадай чирвилер йисан кьене тухуда.

5	Члалан паяр (1 сят)	Существительнидикай, прилагательнидикай, глаголдикай, числительнидикай, наречидик ⁴ , тварціэвезрикай ⁵ умуми малуматар.	Клелай члалан паяр тайинариз чир хьун. Гафар члалан (существительное, прилагательное, глагол, числительное, тварціэвезар, наречие) паяриз паюн (классифицировать авун). Клелай члалан паярай мисалар гьун. <i>Келунин диалог: гафар члалан паяриз гьихьтин лишанралди пайзава?</i> Шикилдай текст тькльурун, тькльурай сугьбетда гьихьтин члалан паяр ишлемишнаватла, тайинарун.
6	Существительное (12 сят)	Существительнидин манаметлеб. Существительнидин суалар ва предложенида адан везифаяр. Хас ва умуми существительнияр. Хас тварарин кьиле члехи гьарф. Существительнидин теквилин ва гзафвилин кьадар. Существительнияр кьадарриз дегиш хьун. <i>Чал гегьеншарун.</i> Текстинихь галаз кваллах. Текст риклел аламукьдайвал	Существительнияр мьукь члалан паярин арада чир хьун. Существительнидин лексикадин манаметлеб тайинарун. Хас ва умуми существительнияр чир хьун, хас существительнийрин мана-метлеб тайинарун. Хас существительнияр члехи гьарфунилай кхьин. Существительнийрин кьадар тайинарун. Существительнияр кьадарриз дегиш хьун. <i>Жуьтдиз квалахун: предложенияр члалан паяриз разбор авун.</i>

⁴ Наречидикай чирвилер йисан кьене гуьзетуналди кьиле тухуда.

⁵ Тварціэвездикай чирвилер йисан кьене гуьзетуналди кьиле тухуда.

		<p>кхьин. Существительнидин падежар. Существительнияр дибдин падежриз дегиш хьун. Мукьва ва акси (синонимар ва антонимар) метлебар авай существительнияр члала ишлемишун. <i>Члал гегьеншарун.</i> Ганвай шикилдай сугьбет тукьлурун. Ахтармишунин диктант.</p>	<p><i>Дестейрин квалах: хас ва умуми существительнияр группариз паюн.</i> Текстинихъ галаз квалахун: текстинин тема, кьилин мана ва жуьре тайинарун, пландихъ галаз кьадайвал текстинин паяр чара авун, четин гафар кхьин, текст риклел аламукьдайвал кхьин. Существительнияр падежриз дегишарун. Падежрин тиварар риклел хуьн. <i>Жуьтдиз квалахун: гафар гзафвилин ва теквилин кьадарра падежриз дегишарун.</i> Существительнийриз мукьва ва акси гафар (синонимар ва антонимар) жагьурун ва абур члала дуьз ишлемишун. <i>Тапшуругъ: жуьтера гафар акси манадин гафаралди дегишарун.</i> Существительнияр морфологиядин рекьяй разбор авун. Муаллимдин куьмек галаз ганвай шикилдай сугьбет тукьлурун. Текст лугьуз кхьиз тун ва кхьейди ахтармишун.</p>
7	<p>Прилагательное (5 сят)</p>	<p>Прилагательнидикай манаметлеб. Прилагательнидин суалар ва предложенида адан везифаяр. Мукьва ва акси метлебар авай прилагательнияр (синонимар ва антонимар) члала ишлемишун. <i>Члал гегьеншарун.</i> Илимдин стилда са набататдикай текст тукьлурун. Прилагательнийрин теквилин ва гзафвилин кьалар. Прилагательнияр кьадарриз дегиш хьун. Прилагательнияр дибдин падежриз дегиш хьун.</p>	<p>Прилагательнияр амай члалан паярин арада чир хьун. Прилагательнидин лексикадин мана-метлеб тайинарун. Предложенида прилагательнийрин везифа тайинарун. Прилагательнийриз мукьва ва акси (синонимар ва антонимар) жагьурун ва члала абур ишлемишун. Илимдин стилда са набататдикай текст тукьлурун, анай прилагательнияр жагьурун. <i>Дестейрин квалах: прилагательнияр гзафвилин кьадарда эцигин.</i> Прилагательнийрин кьадар тайинарун ва прилагательнияр кьадарриз дегишарун. Текстинай прилагательнияр жагьурун ва абурун кьадар тайинарун. <i>Жуьтдиз квалахун: прилагательнияр дибдин падежриз дегишарун.</i> <i>Прилагательнийрин падеж тайинарун ва абур дуьз кхьин.</i> Прилагательнияр морфологиядин рекьяй разбор авун.</p>

8	Числительное (4 сят)	Числительнидин манаметлеб. Предложенида адан везифаяр. Къадардин ва къайдадин числительнияр. Бязи числительнияр дуыз кхьин.	Числительнияр амай члалан паярин арада чир хьун. Предложенида числительнидин везифаяр тайинарун. Къадардин ва къайдадин числительнияр чара авун ва абур дуыз кхьин. <i>Дестейрин кваллах: текстинай къадардин ва къайдадин числительнияр</i>
		<i>Члал гегьеншарун.</i> Текстинихъ галаз кваллах. Ахтармишунин диктант.	<i>чара авун.</i> Ганвай текстинай къадардин ва къайдадин числительнияр жагьурун ва абур чара авун. <i>Жуьтдиз кваллахун:</i> <i>числительнияр морфологиядин рекьай разбор авун.</i> Къачур чирвилер ахармишун ва нетижайриз къимет гун.
9	Тварциэвезар (4 сят)	Ксарин ва суалдин тварциэвезрикай (<i>вуж? вуч?</i>) умуми малумат. Ксарин ва суалдин тварциэвезар дибдин падежриз дегиш хьун ва падежрин эхирар дуыз кхьин.	Тварциэвезар амай члалан паярин арада чир хьун. Ксарин ва суалдин тварциэвезар чара авун. Ксарин ва суалдин тварциэвезар падежриз дегишарун. Падежрин эхирар дуыз кхьин. Текстина тикрар жезвай существительнияр тварциэвезриз элкьуьрун ва абур дуыз кхьин. Тварциэвезар морфологиядин рекьай разбор авун.